

Vuokko Virkkala

YKSI KAIKKIA JA KAIKKI YHTÄ TUKIEN

**Kehitysvammaisten asukkaiden, verkoston ja
työntekijöiden kokemuksia ja odotuksia omatoimisuuden
edistämisestä tukiasumisyksikössä**

**Opinnäytetyö
CENTRIA AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Joulukuu 2012**

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Ylivieska	Aika Joulukuu 2012	Tekijä/tekijät Vuokko Virkkala
Koulutusohjelma Sosiaaliala		
Työn nimi YKSI KAIKKIA JA KAIKKI YHTÄ TUKIEN Kehitysvammaisten asukkaiden, verkoston ja työntekijöiden kokemuksia ja odotuksia omatoimisuuden edistämisestä tukiasumisyksikössä		
Työn ohjaaja Kaija Koivusaari		Sivumäärä 35+1
<p>Opinnäytetyön tavoitteena oli saada kehitysvammaisten tukiasumisyksikön asukkaiden oma ääni kuuluville asiassa mikä koskettaa heidän omaa elämäänsä ja heidän palautteensa kautta pohtia, onko omatoimisuutta tuettu. Tavoitteena myös selvittää kehitysvammaisten, heidän lähiverkostonsa ja työntekijöiden kokemuksia asukkaan omatoimisuuden edistämisestä tukiasumisyksikössä. Tein yhteistyötä Asuntola Pesäpuun ja sen yhteydessä sijaitsevan tukiasumisyksikön kanssa Toholammilla, JYTAN (Jokilaaksojen yhteistoiminta- alue) alueella.</p> <p>Tavoitteena oli samalla edistää yhteistyötä ja vuorovaikutusta tukiasumisyksikön ja asukkaan lähiverkoston välillä haastattelujen avulla.</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitä odotuksia omatoimisuutta edistävälle toiminnalle laitetaan jatkossa ja nostaa esille kehittämisideoita.</p> <p>Tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia oli, että verkoston näkökulmasta henkilökohtaisen avustajan rooli osana asukkaan omatoimisuutta edistävää toimintaa oli keskeinen. Tämä uudistuneen vammaispalvelulain myötä kehitysvammaisille avautunut subjektiivinen oikeus henkilökohtaiseen avustukseen on koettu tärkeäksi tekijäksi asukkaan integroimisessa yhteisöön ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen ja verkostoitumiseen. Tätä kautta mahdollistuu asukkaan huomioiminen yksilöllisemmin yksilöllisine tarpeineen, vahvuuksineen sekä voimavaroineen.</p>		
Asiasanat: Omatoimisuus, yhteistyö, henkilökohtainen apu		

ABSTRACTT

CENTRIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES	Date December 2012	Author Vuokko Virkkala
Degree programme Social services		
Name of thesis ONE SUPPORTING ALL AND ALL SUPPORTING ONE Experiences and expectations of intellectually disabled residents, their close ones and employees about supporting independent initiative in a housing unit.		
Instructor Kaija Koivusaari		Pages 35+1
<p>The aim of this thesis was to hear what intellectually disabled residents think about subjects that concern their lives. In addition, the objective was to find out the experiences and expectations of both the intellectually disabled residents and their close ones and the employees of supporting independent initiative in a housing unit. The study was carried out in co-operation with Housing unit Pesäpuu for intellectually disabled residents and the housing unit for more independent disabled residents, which are situated in Toholampi (JYTA- area).</p> <p>The aim was also to hear the residents` own views and at the same time to promote cooperation between the housing unit and the residents` close ones using an interview as a tool.</p> <p>The objective of this work was to find out what expectations there will be for actions that support independent initiative and what kinds of thoughts and experience these actions have arisen since this housing unit started.</p> <p>One of the key results of this research was that the close ones of the residents found that the role of a personal assistant is one of the most important things when it comes to promoting independent initiative of the mentally disabled in the housing unit, guiding them to maintain and make new social relations and helping them to integrate in community and society. From this point of view a personal assistant helps to pay more attention to individuals and focus on the residents` individual needs and strengths.</p>		
Key words: Independent initiative, co-operation, personal help		

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1 JOHDANTO	1
2 VAMMAISPALVELUT JA TUKITOIMET SUOMESSA	3
2.1 Kehitysvammaisuus ja muuttuvat käsitykset Suomessa	3
2.2. Vammaispolitiikka	5
2.3 Keskeiset lait	7
3 TUTKIMUKSEN KUVAUS	10
3.1. Tutkimuksen tavoitteet, tarkoitus ja tutkimuskysymykset	10
3.2 Yhteistyötaho asuntola Pesäpuu ja tukiasunnot	11
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	13
4.1 Haastattelut ja havainnointi	13
4.2 Haastattelun järjestelyt	14
5 TUTKIMUSTULOKSET	17
5.1 Asukkaan kokemuksia ja odotuksia omatoimisuuden edistämisestä tukiasumisyksikössä ..	17
5.2 Verkoston kokemukset ja odotukset asukkaan omatoimisuuden edistämisestä tukiasumisyksikössä	20
5.3 Työntekijöiden kokemukset ja odotukset asukkaan omatoimisuuden edistämisestä tukiasumisyksikössä	22
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	26
6.1 Tulevaisuuden näkymät	29
7 POHDINTA	30
LÄHTEET:	33
LIITTEET	35

”Ei ole olennaista, kuka on vammainen ja kuka ei.

Ei ole tärkeää, kenen asiat ovat heikoimmalla tolalla.

Mitään pysyvää ja todellista hyvää ei saavuteta asettamalla ihmisiä vastakkain.

Maailmassa, jossa yhdenvertaisuus toteutuu, ovat yhdenvertaistavia kaikki.”

Amu Urhonen

1 JOHDANTO

Kehitysvammaisuuden määrittelyssä on viime vuosina voimistunut sosiaalinen näkökulma, joka lähtee ajattelutavasta, että ihmisillä on erilaisia vahvuuksia ja kykyjä ja usein ihmisten mahdollisuuksia rajoittavat vamman sijaan erityisesti ennakkoluulot, syrjintä ja riippuvuus muista ihmisistä. Jokaisella tulisi olla mahdollisuus sellaiseen tukeen, että omat voimavarat sekä mahdollisuudet löytyisivät.

Kehitysvammalla tarkoitetaan vaikeutta uusien asioiden oppimisessa ja ymmärtämisessä, sekä käsitteellisessä ajattelussa. Kuitenkin kehitysvammaisilla ihmisillä on paljon taitoja ja he voivat oppia paljonkin asioita samalla tavoin mitä muutkin ihmiset. Kehitysvamman aste voi vaihdella lievästä vammasta vaikeaan oppia asioita. Vammaisella ihmisellä on vaikeuksia suoriutua elämän tavanomaisista toiminnoista elinympäristössään tai hänellä on pysyviä tai pitkäaikaisia toimintarajoitteita. (Vernerinet 2012; Malm, Matero, Repo & Talvela 2004.)

Tutkimukseni kumpusi ajatuksesta, jossa kehitysvammaisen henkilön oma ääni pääsisi kuuluville ja näkökulmasta, jossa korostuu henkilön omat voimavarat, sekä ohjauksen merkitys niiden vahvistamisessa ja löytämisessä. Puhutaan empowerment- käsitteestä, johon liittyy ajatus siitä, että yksilö luottaa omaan vaikuttamisen mahdollisuuksiinsa (Malm ym. 2004,30). Myös työelämän tarpeet tukivat aiheeseen tarttumista.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen, laadullinen tutkimus ja siinä on kyse havaintoaineiston tarkastelusta empiirisen analyysin tavalla (Tuomi & Sarajärvi 2003). Käytin strukturoitua ryhmähaastattelua ja toteutin haastattelut tukiasumisyksikössä, johon osallistui asukkaan ja haastattelijan lisäksi henkilö asukkaan lähiverkostosta ja työntekijä. Haastattelun aikana pyrin myös osallistuvaan havainnointiin.

Haastattelulomakkeet jäivät yksikköön erääksi työmenetelmäksi, mitä voidaan tarpeen mukaan muokata ja kehittää, sekä käyttää esim. asukasvaihdoksissa.

Kun kehitysvammaista henkilöä tukiasumisyksikössä tuetaan omatoimisuuteen ja itsenäisempään päätöksentekoon, ovat yksilölliset tavoitteet, vahvuudet ja toimintakyky otettava huomioon, jotta tuki olisi johdonmukaista. Henkilölle annetaan valintojen

mahdollisuuksia ja henkilön minäkuva vahvistetaan antamalla vastuuta ja mahdollistamalla onnistumisen kokemusten syntymistä. Kehitysvammaisen henkilö tulisi nähdä yhteiskunnan aktiivisena, voimavaraisena toimijana omien kykyjensä ja taitojensa mukaan.

Tutkimuksessa täytyi kiinnittää huomiota eettiseen herkkyyteen, kun kyseessä on asukkaiden yksityisyydensuoja, henkilökohtainen vapaus ja vammaisen henkilön oma käsitys asiasta.

Opinnäytetyö pohjautuu haastatteluista saatuun aineistoon, haastattelujen aikana tehtyihin havaintoihin, kokemuspohjaan ja tietoperustaan. Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat:

1. Mitä kokemuksia ja odotuksia asukkaalla on omatoimisuuden edistämisestä?
2. Mitä kokemuksia ja odotuksia verkostolla on asukkaan omatoimisuuden edistämisestä?
3. Mitä kokemuksia ja odotuksia työntekijällä on omatoimisuuden edistämisestä?

2 VAMMAISPALVELUT JA TUKITOIMET SUOMESSA

2.1 Kehitysvammaisuus ja muuttuvat käsitykset Suomessa

Kun avataan kehitysvammaisuuden käsitettä, kirjassa kehitysvammainen potilaana (Arvio & Aaltonen, 2011, Duodecim) kehitysvammaiseksi määritellään henkilö, jonka henkinen toiminta tai kehitys on synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi häiriintynyt tai estynyt. Tämä tarkoittaa, että kehitysvammaiselle henkilölle on vaikeampaa oppia uutta ja soveltaa aiemmin opittua uusiin tilanteisiin. Itsenäisen elämänhallinta on kehitysvammaisella myös haasteellista.

Verkkopalvelu Vernerissä nostetaan esille, että kehitysvamma rajoittaa vain osaa ihmisen toiminnoista ja ihmisillä on erilaisia vahvuuksia ja kykyjä. Jokaisen tulee saada tukea, jotta voi löytää omat mahdollisuutensa.

Tässä tutkimuksessa näkemys kehitysvammaisuudesta on sosiaalinen ja se pyrkii muistuttamaan, että kehitysvammainen henkilö on pohjimmiltaan samanlainen ihminen kuin kaikki muutkin ihmiset. Omatoimisuutta edistävä toiminta tukiasumisyksikössä pyrkii huomioimaan vammaisen henkilön tasavertaisena toimijana, jolla on kykyjä ja vahvuuksia. Osallisuutta pyritään edistämään valinnan mahdollisuuksia antamalla ja osallistumalla asioihin yhteisössä, sekä ottamalla asukkaita mukaan myös toiminnan suunnitteluun .

Suhtautuminen kehitysvammaisuuteen vaihtelee ja ilmenee eri tavoin eri kulttuureissa. Tämän lisäksi siihen vaikuttaa henkilön oma, subjektiivinen kokemus, miten hän kokee oman tilanteensa.

Sosiaalinen näkökulma nostaa myös esille vammaisen henkilön riippuvuuden muista ihmisistä ja miten riippuvuutta synnyttävät syrjäytetty asema, ennakkoluulot, köyhyys ja rakenteelliset esteet. Nämä riippuvuussuhteet ovat usein taas seurausta siitä, että yhteiskunnan rakentamisessa ei aina huomioida sen kaikkia sen jäseniä. (Vernerinet, 2012). Kehitysvammaisuus on yksi yksilön monista ominaisuuksista, eikä se ole vallitseva ominaisuus, vaan yksi monien muiden ominaisuuksien joukossa.

Ulkopuolisten ihmisten havainnointikyky monesti hämärtyy ja kehitysvammaiset henkilöt luokitellaan vammansa vuoksi virheellisesti sairaaksi, yksilöä leimaavaksi ja hallitsevaksi ominaisuuksiksi. Tämä aiheuttaa sen, että kehitysvamma peittää kehitysvammaisen yksilön

muut ominaisuudet ja heidät nähdään ominaisuuksiltaan omana ryhmänään. Jokainen kehitysvammaisen on yksilö, jolla on monia ominaisuuksia. Asenteet kehitysvammaisia kohtaan kehittyvät positiiviseen suuntaan parhaiten kanssakäymisessä heidän kanssaan ja omaa tietämystään lisäämällä. Tutustuttaessa kehitysvammaiseen henkilöön nousevat muutkin yksilölliset ominaisuudet esille ja erilaisuuden pelko katoaa. (Määttä 1981, 89-91; Ihalainen ym. 2006, 155.)

Jotta yhteisö voisi suhtautua joustavammin kehitysvammaisuuteen, tarvitaan asennemuutoksia yksilö- ja yhteiskuntatasolla kiinnittämällä huomiota siihen, millaista esimerkkiä muille näytetään omalla suhtautumisellaan ja muokkaamalla palvelurakenteita joustavimmiksi. Neutraali ja hyväksyvä asenne osoittaa kunnioitusta erilaisuutta kohtaan ja toimii hyvänä pohjana tasavertaiselle ajattelumallille jossa kehitysvammaisuus nähdään yhtenä yksilön monista piirteistä. Suhtautumisessa kehitysvammaisuuteen ja yksilöllisten tarpeiden huomiointiin kehitysvammahuollossa on tultu eteenpäin, mutta vielä on paljon opittavaa. Suhtautumistapojen vaihtelut eri aikakausina kehitysvammaisuutta kohtaan ovat muokanneet sen kehitystä Suomessa.

Kehitysvammaisia henkilöitä hoidettiin aluksi Suomessa (1600- luku) vain mielisairaaloissa. Kehitysvammahuollon ollessa sosiaalihuollon osa, sen perustana on ollut ”waiwaisholhousasetus” (1852). Vuonna 1890 perustettiin Hämeenlinnan Perttulaan ensimmäinen kehitysvamma-alan laitos, jota seurasivat muut laitokset, kuten esim. Sisälähetysseura Sortavalassa 1907 ja Rinnekoti, jota ylläpiti Helsingin diakonissalaitos 1927.

1900- luvun alkupuoli oli kuitenkin yleisten asenteiden varjossa synkkä ajanjakso, jolloin ennakkoluulot, suvaitsemattomuus sekä pelot ottivat jalansijaa kansainväliselläkin tasolla (Malm, Matero, Repo & Talvela, 2004, 19).

Ensimmäinen kunnallinen kehitysvammalaitos perustettiin Seinäjoen mielisairaalan yhteyteen vuonna 1929 ja vasta vuonna 1958 koko Suomen kattava laitosverkko sai alkunsa, kun vajaamielislaki astui voimaan, johon sisältyi esim. lakisääteiseksi muuttunut laitosten valtionapu.

Lakia täydennettiin siinä esille tulleiden epäkohtien ja laitospainotteisuuden vuoksi vuonna 1969. Kehityksen painopiste siirtyi avohuoltoon vuonna 1978 voimaan astuneen kehitysvammalain myötä ja 1980- luvun ominaispiirre oli erityyppisten avohoidon

palvelujen ja asumisvaihtoehtojen lisääntyminen, kuten myös harjaantumisopetuksen siirtyminen peruskoulun yhteyteen.

1990- luvun lamavuodet osoittivat kuinka myös vammaishuollon kehitys on riippuvainen yleisestä taloudellisesta kehityksestä.

Tällä hetkellä vallitsevan käsityksen mukaan yhdenvertaisuuden toteutuminen kehitysvammaisten kohdalla on saavutettavissa siten, että huolehditaan palvelujärjestelmän toimivuudesta, joka tarkoittaa että tarjolla on enemmän vaihtoehtoja, jotka tukevat yksilön tarpeita ja tätä kautta osataan järjestää palveluita kattavammin. (Kaski, Manninen & Pihko, 2009).

Tämän käsityksen rinnalle on noussut myös perhenäkökulma, joka haastaa palvelujärjestelmät yhteiskunnassa, sekä toimintamallit, jotka liittyvät yksilökohtaiseen työhön. (Mattus 2001, 10.) Siinä korostuu ekokulttuurinen ajattelu, joka pyrkii ottamaan huomioon perheen valinnat ja toimintatavat osana lapsen elämän järjestäjinä. Perhe mukautuu muutoksiin yksilöllisesti, jotka lapsen vammaisuus on tuonut osaksi perheen arkea. Siihen vaikuttavat myös ympäristön olosuhteet ja perhekulttuuria edustavat perheteemat (esim. uskomukset, käsitykset). Kokonaisuus siis säätelee, mihin perhe on vammaisen lapsen kehityksen tukemiseksi halukas ja valmis. Arvion tilanteesta tekee perhe itse ja työntekijä tiedottaa ja realisoi erilaiset mahdollisuudet liittyen virallisiin tukiin. (Mattus 2011, 16.)

Vammaisten oikeuksien julistuksessa (YK:n yleiskokous) sanotaan, että vammaisilla on erottamaton oikeus ihmisarvon kunnioitukselle vammansa alkuperään, vaikutusasteeseen ja luonteeseen katsomatta. Heillä on samat perusoikeudet kuin muillakin kansalaisilla ja ennen kaikkea oikeus mahdollisimman täysipainoiseen ja normaaliin elämään. (Malm ym. 2004, 26.)

2.2. Vammaispolitiikka

Vammaispolitiikan periaatteina Suomessa ovat kehitysvammaisten oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen, syrjimättömyyteen, sekä tarpeellisiin tukitoimiin ja palveluihin.

Lähtökohtana voidaan pitää periaatetta, että ympäristöä suunniteltaisiin esteettömämmäksi ja julkisia palveluja siten, että ne sopisi kaikille. Tavoitteena on nimenomaan tukea vammaisten henkilöiden omatoimisuutta ja työ- sekä toimintakykyä, sekä poistaa epäkohtia, jotka vaikeuttavat vammaisen henkilön osallistumista ja toimintamahdollisuuksia. (Sosiaaliportti 2012).

Vammaisten henkilöiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä (johon sisältyy myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittäminen ja toimeentulon turvaaminen) vastaa sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö (Sosiaaliportti 2012).

Vaikka yhdenvertaisuuslaissa (20.1.2004/2 §6) todetaan että ketään ei iän, kansalaisuuden, vammaisuuden, uskonnon, etnisen tai kansallisen alkuperän, kielen, terveydentilan, vakaumuksen, mielipiteen, sukupuolisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella saa syrjiä, on silti nähtävissä, että yhteiskunnan rakenteissa ja palveluissa on epäkohtia, eikä järjestelmä tarjoa kehitysvammaisille henkilöille tasavertaisia mahdollisuuksia toimia yhdenvertaisena kansalaisena.

Suomessa kehitysvammaisten asioita ei hoideta tarpeeksi hyvin, sanoo suoraan Johannes Ijäs artikkelissa ”Radio Valo on kehitysvammaisten oma radio” (Kotimaa24 2012). Vähälä toimii projektipäällikkönä Lyhytaikaiskodissa ja Työpaja Lyhdyssä. Hän kertoo että media- alan toimintaa ei juurikaan kehitysvammaisille ole järjestetty, mutta Radio Valo tarjoaa itseilmaisulle tärkeän väylän ja he pääsevät suuntautumaan ulospäin sen sijaan, että olisivat vaan tiedon vastaanottajia.

Vammaispalvelujen järjestäminen on pääosin kuntien hoidettavana ja yksilöllisten tarpeiden mukaiset palvelut ja tukitoimet pyritään kartoittamaan laatimalla vammaiselle henkilölle palvelusuunnitelma. Tällaisia tukitoimia ja palveluja voi olla esim.: asunnon muutostyöt, henkilökohtainen apu, kuljetuspalvelut, palveluasuminen ja työllistyminen. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2012.) Kunnat ja kaupungit voisivat olla aloitteellisempia tarjoamaan avotyöpaikkoja kehitysvammaisille henkilöille heidän kykyjään vastaavasti (tässä verkostotyön merkitys korostuu) ja/tai kannustamalla yrityksiä työllistämään kehitysvammaisia. Tämä ei tarkoita että avotyöpaikassa käytäisiin joka päivä, vaan esimerkiksi kerran, pari viikossa.

Monipuolisempia toimintamuotoja kehittämällä ja toteuttamalla voitaisiin kehitysvammaisille henkilöille tarjota enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöönsä ja verkostoitua. Esimerkiksi erilaiset työtehtävät auttaisivat vammaista henkilöä löytämään uusia kykyjä itsestään ja tätä kautta tapahtuisi myös uudenlaista verkostoitumista uusien työkavereiden myötä.

Puhutaan inklusion tavoitteesta, mukaan ottamisesta, mikä edellyttää verkostoitumista, sitoutumista ja tässäkin yhteistyön merkitys eri tahojen välillä ja halu kehittyä ja yhtenäistää (esim. erilaisten projektien ja kokeilujen kautta) korostuu.

Sosiologi Erik Allardt'n näkemys (THL 2012) hyvinvoinnin jaottelusta koostuu kolmesta osasta: **yhteisyyssuhteet** (loving), **elintaso** (having) ja **itsensä toteuttaminen/ihmisenä oleminen** (being) ja tämä näkemys on Suomessakin käytetty.

Kohonnut elintaso ei kuitenkaan yksin riitä, vaan kokonaisvaltainen hyvinvointi edellyttää tyydytystä kaikissa kolmessa ulottuvuudessa (Bardy 2008). Eli monet elementit vaikuttavat hyvinvoinnin rakentumiseen ja kokemiseen.

Yhteisyyssuhteisiin luetaan kuuluviksi sosiaaliset suhteet, työyhteisö sekä esim. harrastustoiminta. Elintasolla taas tarkoitetaan tuloja, varallisuutta, työllisyyttä, asumistasoa ja koulutusta. Itsensä toteuttaminen puolestaan korostaa ihmisen mahdollisuuksia tehdä hänelle mielekkäitä ja tärkeitä asioita, sekä saada vastakaikua ja arvostusta toiminnalleen. (Malm ym. 2004, 28.) Kehitysvamma- alalla työskennellessä on siis tärkeää, että henkilö saa tarvitsemaansa yksilöllistä tukea elämänsä eri osa- alueilla ja häntä tuetaan niihin osallistumisessa ja vaikuttamisessa.

2.3 Keskeiset lait

Yleensä monet kehitysvammaiset henkilöt ovat yhteiskunnan tukitoimien tarpeessa, joista osa liittyy elämäntilanteeseen eikä niinkään kehitysvammaisuuteen, jolloin palveluita on mahdollista saada samoin perustein kuin muutkin kansalaiset. Erikoisjärjestelyjä tarvitaan silloin, kun kyseessä on senlaatuinen vamma, johon eivät yleiset palvelut riitä vastaamaan. (Kaski ym., 2009).

Keskeisimmiksi laeiksi vammaishuoltoon liittyen voidaan luetella kuuluviksi mm. seuraavat:

Suomen perustuslaissa (11.6.1999/731) todetaan, että Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eriarvoiseen asemaan vammaisuuden, sukupuolen, alkuperän, iän, kielen, vakaumuksen, uskonnon, mielipiteen, terveydentilan tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuuslaki (ks. s. 6)

Asiakaslaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) tuo esille oikeuden laadultaan hyvään kohteluun ja sosiaalihuoltoon. Asiakkaalla on siis oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta ilman syrjintää laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua. Asiakasta tulee kohdella niin, että hänen ihmisarvoaan ei loukata ja vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan.

Kun sosiaalihuoltoa toteutetaan, on otettava huomioon asiakkaan mielipide, toivomukset, etu että yksilölliset tarpeet. §8 määrittelee, että asiakkaalle on annettava mahdollisuus vaikuttaa, mutta myös osallistua palvelujensa suunnitteluun sekä toteuttamiseen. Asiakkaan etu on otettava ensisijaisesti huomioon asiakasta koskevan asian järjestelyssä.

Sosiaalihuoltolaissa (17.9.1982/710) tarkoitettulla asumispalvelulla tarkoitetaan tuki- ja palveluasumisen järjestämistä. Tällaisia palveluja tarjotaan henkilölle, joka tarvitsee erityisestä syystä tukea tai apua asumisen tai asunnon järjestämisessä.

Vammaispalvelulain (3.4.1987/380) tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä toimia ja elää muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä, sekä poistaa ja ehkäistä vammaisuuden aiheuttamia esteitä ja haittoja. Palveluja tulisi kehittää kuntatasolla niin, että yleiset palvelut soveltuvat myös vammaiselle henkilölle. Vammaisuuden perusteella järjestettäviä palveluja ja tukitoimia kehittäessä kunnan tulee ottaa huomioon vammaisten henkilöiden esittämät näkökohdat ja tarpeet. Eli on hyödyllistä ottaa asiakas omine kokemuksineen ja ajatuksineen mukaan palveluita suunniteltaessa. Tällöin palvelut olisivat tarkoituksenmukaisempia.

§8 c (19.12.2008/981) määrittelee subjektiivisen oikeuden vammaiselle henkilölle henkilökohtaiseen apuun esim. harrastuksissa, sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä, päivittäisissä toimissa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa.

Henkilökohtaisen avun tarkoitus on auttaa vaikeavammaista henkilöä toteuttamaan omia valintojaan 1 momentissa tarkoitettuja toimia suorittaessaan. Henkilökohtaisen avun

järjestäminen edellyttää, että vaikeavammaisella henkilöllä on voimavaroja määritellä avun sisältö ja toteutustapa.

Asetuksessa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (18.9.1987/759) sanotaan, että kunnan tulee poistaa ja ehkäistä vammaisten henkilöiden toimintamahdollisuuksia rajoittavia haittoja ja esteitä siten, että he voivat toimia yhteiskunnassa tasavertaisina kansalaisina.

Vammaisten henkilöiden tarvitsemat tukitoimet ja palvelut tulee järjestää siten, että ne tukevat heidän omatoimista suoriutumistaan yhteisössä.

Kehitysvammalaki. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (23.6.1977/519)

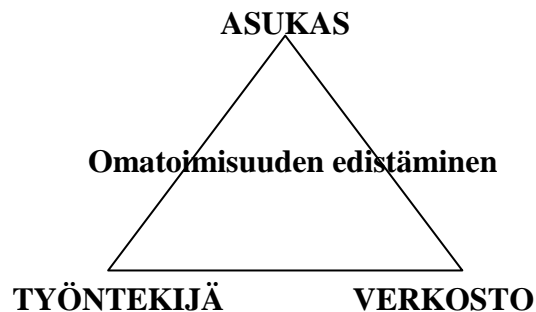
Tässä laissa säädetään erityishuollon antamisesta henkilölle, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluksia. Erityishuollon tarkoituksena on edistää 1 momentissa tarkoitettun henkilön suoriutumista päivittäisistä toiminnoista, hänen omintakeista toimeentuloaan ja sopeutumistaan yhteiskuntaan sekä turvata hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito. (30.12.1996/1369.)

3 TUTKIMUKSEN KUVAUS

3.1. Tutkimuksen tavoitteet, tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on saada kehitysvammaisten tukiasukkaiden oma ääni kuuluville ja heidän kokemustensa ja palautteensa kautta pohtia, onko järjestetty toiminta ollut heille mielekästä.

Tavoitteena myös kuulla asukkaan lähiverkoston sekä toisten työntekijöiden ajatuksia, miten he ovat kokeneet asukkaiden omatoimisuuden edistämisen. Eli aihetta lähestyttiin kolmesta eri näkökulmasta (KUVIO 1).

KUVIO 1. Näkökulmat tutkimuksessa asukkaan omatoimisuuden edistämiseen

Tutkimuksen tarkoitus oli haastattelujen ja haastattelutilanteissa tekemiäni havaintojen kautta koota yhteen ajatuksia, kokemuksia ja odotuksia liittyen kehitysvammaisten omatoimisuutta edistävään toimintaan tukiasumisyksikössä, joka antaa mahdollisuuden toiminnan kehittämiseksi. Toiminta voi näin ollen olla tulevaisuudessa yksilöllisempää ja kokonaisvaltaisempaa, kun näkökulmia on useampi. Hyväksi koettuja malleja voitaisiin tällä tavoin vahvistaa hyviksi käytänteiksi ja pohtia kehitysideoita yhdessä.

Opinnäytetyössäni omatoimisuudella tarkoitan kehitysvammaisen kykyä suoriutua arjen tilanteissa ja päätöksenteossa oma-aloitteisemmin yksilöllisyys huomioiden, enemmän tai vähemmän tuetusti ja ohjatusti.

On tärkeää, että kehitysvammaisen henkilön omat vahvuudet ja voimavarat tulisivat mahdollisimman paljon esille ja vaikuttaisivat asukkaille järjestettävän toiminnan taustalla.

Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat:

1. Mitä kokemuksia ja odotuksia asukkaalla on omatoimisuuden edistämisestä tukiasumisyksikössä?
2. Mitä kokemuksia ja odotuksia verkostolla on asukkaan omatoimisuuden edistämisestä tukiasumisyksikössä?
3. Mitä kokemuksia ja odotuksia työntekijällä on asukkaan omatoimisuuden edistämisestä tukiasumisyksikössä?

3.2 Yhteistyötaho asuntola Pesäpuu ja tukiasunnot

Vammaisten ihmisten asumispalveluluissa on kyse perusoikeuksista ja samalla oikeudenmukaisuuden toteutumisesta. Oikeudenmukaisuuden toteutuminen on riippuvainen sekä normeista että käytännöstä. (Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus, oppaita 2003:4, 8.)

Oleellinen osa hyvinvointivaltion perustaa on asuminen ja siihen liittyvät palvelut. Asumispalvelut määritellään sosiaalihoitolain 22§:n mukaan tuki- ja palveluasumisen järjestämiseksi. Tällaista palvelua voi sosiaalihoitolain 23§:n mukaan tarjota sellaiselle henkilölle, joka tarvitsee asumisjärjestelyjen hoitamisessa erityisestä syystä tukea ja apua.

Palveluasuminen käsitteenä tarkoittaa vammaisuuden perusteella järjestettäviä palveluja ja tukitoimista annetussa laissa (759/1987).

Huomioitavaa on, että palveluasumista järjestettäessä asunto on toimiva ja kehitysvammainen henkilö saa asumiseen tarvitsemaansa tukea ja palvelua, mutta hänellä on asukkaan velvollisuuden, mutta myös oikeudet. (Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus, oppaita 2003:4, s.10.)

Yhteistyötahona tutkimuksessani oli (jo vuodesta 1993 toiminnassa ollut) kehitysvammaisten asuntola Pesäpuu Toholammilla, jonka yhteyteen kunta rakennutti kahdeksanpaikkaisen tukiasumisyksikön syksyllä 2010, kun vuonna 2008 toteutettu TARVE- kartoitus osoitti, että tuetun asumisen kaltaiselle palvelulle on kysyntää.

Toholammin kunta vuokraa tiloja peruspalveluliikelaitos JYTALLE (jokilaaksojen yhteistoiminta- alue), joka tuottaa asumispalveluita kehitysvammaisille henkilöille.

Tukiasumisyksikön asukkaille yksi vammaispalvelujen määrittelemä tukimuoto on siis palveluasuminen ja heille on palvelusuunnitelmissa myönnetty henkilökohtaista avustusta sosiaalisten suhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen, sekä tarjoamaan virikkeellistä ja yksilön tarpeita vastaavaa toimintaa.

Vaikeavammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus saada palveluasumista, mutta tämä subjektiivinen oikeus ei ulotu siihen, miten palveluasumista järjestetään. Järjestämistapaa valittaessa on kiinnitettävä huomiota palvelusuunnitelmassa kuvattuun palvelutarpeeseen ja erityisesti vammaisen henkilön omiin käsityksiin siitä, miten ja missä palveluasumista tulee järjestää. (Sosiaaliportti 2011.)

Olen toiminut tukiasumisyksikössä henkilökohtaisena avustaja ja työnkuvani on viriketoiminnan ohjaaminen, jonka kautta tuetaan yhdenvertaisuuden ja tasa- arvon periaatteita mahdollistamalla osallistuminen ja vaikuttaminen yhteisössä, integroidaan kehitysvammaisia henkilöitä yhteisöön ja yhteiskuntaan, sekä tuetaan heidän omatoimisuuttaan yksilölliset ominaisuudet huomioon ottaen.

Erilaisen harrastus- ja virkistystoiminnan sosiaalisten vuorovaikutusten katsotaankin olevan kehitysvammaiselle yksilölle merkityksellistä. Tämänkaltaiselle toiminnalle asetettavat yhteiset **tavoitteet** lisäävät tunnetta yhteenkuuluvuudesta yhteisössä ja näin siis sosiaalisten verkostojen on katsottu lisäävän hyvinvointia.

Vammaisten henkilöiden osallisuuspolitiikkaan liittyvä tavoite onkin lisätä yhteisöllisiä siteitä ja tätä kautta hyvinvointia, sillä kun henkilöllä on tunne yhteisöön ja sosiaaliseen verkostoon kuulumisesta, on se merkityksellistä onnellisuuden ja hyvinvoinnin tuntemuksissa. (Eriksson 2008, 78.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Haastattelut ja havainnointi

Käytin tutkimuksessani kvalitatiivista tutkimusotetta mikä pyrkii ihmisen toiminnan ymmärtämiseen numeraalisen tiedon sijaan (Raudaskoski 2010). Menetelmänä käytin haastattelua, joka on hyvä tilanteessa kun tavoitteena on kartoittaa mielipiteitä ja käsityksiä, sekä havainnoida arvoja, asenteita ja kokemuksia. Haastattelutyyppejä oli strukturoitu (lomake) haastattelu ja haastattelumuotona oli ryhmähaastattelu.

Haastattelu toimii aineistonhankintamenetelmänä, jossa tutkija on mukana vuorovaikutustilanteessa osallistuen tuottamaan aineistoa (Jyväskylän Yliopisto 2012) ja kun tietojen keräämisen kohteena on ihmisen ajatuksien sisältö ja näkyvä käyttäytyminen, haastattelu on sopiva tiedonkeruumenetelmä (Järvinen & Järvinen 2000).

Päädyin strukturoituun haastattelutyyppeihin teemahaastattelun sijaan siitä syystä, että haastattelulomake tehtiin yhteistyössä työelämäohjaajani kanssa ja lomake jäi tukiasunnoille eräänlaiseksi työvälineeksi helpottamaan toiminnan suunnittelua asukkaille. Lomaketta voisi tarvittaessa muokata ja sitä voi käyttää hyväksi esim. asukasvaihdosten ym. yhteydessä. Jos haastattelut olisi tehty vain tutkimustani varten, olisi teemahaastattelu ollut sopivampi, mutta osittain tarve lähti työelämästä ja tuli samalla palvelleeksi oppinnytöitäni. Haastatteluissa käytettiin apuna osallistuvaa, aktiivista havainnointia, jonka pohjalta johtopäätöksiä on tehty.

Osallistuvassa, aktiivisessa havainnoinnissa tutkija vaikuttaa aktiivisesti tutkittavaan ilmiöön läsnäolollaan. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkijan on pystyttävä kuitenkin erittelemään oman roolinsa mahdollinen vaikutus tilanteeseen. (Anttila 1996, 218- 224.)

Anttila (1996, 218- 224) kuvailee, että havainnointitilanteessa tutkija on oikeastaan läsnä kahdessa persoonassa: muiden käyttäytymisen seuraajana sekä osallistujana. Tutkija osallistuu toimintaan enemmän tai vähemmän aktiivisesti, riippuen tilanteesta. Koska tutkijan läsnäolo on kuitenkin kaikkien tiedossa, täysin ulkopuolinen tutkijan rooli ei voi olla. Olennaista on, että tutkija kunnioittaa tutkittaviensa käytäntöjä, eikä sekaannu niihin.

Havainnointi on aika valikoivaa ja subjektiivista toimintaa. Aikaisemmat kokemukset, aktiivistaso ja mieliala vaikuttavat havaintojen tekemiseen, kuin myös ennako-oletukset, jotka voivat suunnata huomiota hyvin paljon. (Eskola & Suoranta 1998, 102- 103.)

Havainnointi tapahtui tutkimuksessani haastattelun aikana, asukkaiden, verkoston jäsenien ja työntekijän ajatuksia, odotuksia ja ideoita kuuntelemalla ja olemalla osallisena vuorovaikutustilanteessa. Joskus esitin tarkentavia kysymyksiä, jotta asia tuli varmasti ymmärrettyä oikein.

Vuorovaikutus, mitä osallistuvan havainnoinnin aikana tapahtuu, ei ole vain verbaalisesta, vaan myös non- verbaalinen viestintä (eleet, ilmeet, liikkeet jne.) on syytä ottaa huomioon. Tämä on tutkijan hyvä tiedostaa, sillä muuten olennaista informaatiota saattaa jäädä välittymättä. Kuitenkin on varottava, ettei liioittele tai tulkitse ei- kielellisiä viestejä väärin, sillä ne voivat vaikuttaa tutkimuksen suuntaan väärällä tavalla. (Anttila 1996, 218- 224.)

4.2 Haastattelun järjestelyt

Haastattelut toteutettiin tukiasunnoilla yhteisissä tiloissa, kuitenkin niin, että tilassa ei haastatteluhetkellä ollut muita kuin haastatteluun osallistuvat. Aluksi ajattelin haastattelujen toteuttamista vain osan asukkaista kanssa, mutta ongelmaksi muodostui, että jo valmiiksi pienen kohderyhmän kohdalla (kahdeksan henkilöä) oli vaikea toteuttaa satunnaisotantaa tai esittää perusteluja sille, miksi vain tietty osa valittiin. Lähtökohtana oli kuitenkin saada asukkaiden ääni kuuluville ja saada kartoitettua heidän kokemuksiaan järjestetystä toiminnasta ja halutaan tietää onko se ollut heille mielekästä. Haastattelu oli jo itsessään tärkeä väline kuulluksi tulemisessa ja yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumisessa ja toimi eräänlaisena positiivisena interventiona, joka edistää yhteistyötä asukkaan verkoston sekä työntekijöiden välillä.

Myös tieto asukkaiden keskuudessa siitä, että haastatteluja ei toteutettaisi kaikkien kanssa, olisi voinut luoda turhauttavia vaikutuksia asukkaiden välille (niitä kun syntyy jo pienemmistäkin asioista) ja aiheuttaisi pahaa mieltä. Tällä olisi voinut olla vaikutusta myös pidemmällä aikavälillä heidän käyttäytymiseensä, joten eri näkökulmasta katsottuna oli järkevä ratkaisu toteuttaa haastattelu kaikkien halukkaiden kanssa.

Työntekijöitä oli mukana haastattelutilanteessa yksi, mutta kaiken kaikkiaan työntekijöitä oli mukana haastatteluja tehdessä kolme, joten kokemukset ja odotukset eivät työntekijöiden kohdalla tulleet vaan yhden ihmisen näkökulmasta.

Tutustuin aiheeseen liittyen aikaisemmin tehtyyn tutkimukseen, Ainasojan & Väisäsen(2011) opinnäytetyöhön ”Meidän suurin vammamme on sinun asenteesi”, jossa he käsittelevät kehitysvammaisten kokemuksia osallisuuden toteutumisesta peruspalvelukuntayhtymä Kallion alueella. Heidän tutkimuksensa tarkoitus oli selkeyttää mahdollisuuksia toiminnan järjestämiselle henkilön yksilöllisyys huomioiden, sekä saada asukkaan omia ajatuksia, kokemuksia ja mielipiteitä esille.

Haastattelutilanteita itsessään voidaan siis jo pitää omatoimisuutta edistävänä ja yhdenvertaisuutta tukevana interventiona.

Suostumus haastatteluun kysyttiin ensin asukkaalta itseltään, selkeästi selittäen, että tarkoitus oli kuulla heidän omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan tukiasunnoilla asumisesta ja siellä heille järjestetystä toiminnasta. Vastaukset olivat seitsemän asukkaan kohdalla myönteisiä ja aidosti innostuneita, mutta yksi asukas ilmoitti, ettei ole kiinnostunut.

Asukkaat vaihtoivat keskenään ajatuksia tulevasta haastatteluista ja miettivät mitä mahtaisiin kysyä. Koin tarpeelliseksi rauhoitella tilannetta ja lieventää jännitystä puhumalla jo etukäteen tulevasta tilanteesta, jotta heidän ei tarvitsisi jännittää sitä (ainakaan kovin paljon) etukäteen. Kun olin saanut myönteisen vastauksen asukkailta, otin puhelimitse yhteyttä heidän läheisiinsä/vanhempiinsa ja tiedustelin heidän kiinnostustaan osallistua haastatteluun, sekä varmistin heidän suostumuksensa sille, että asukasta haastatellaan opinnäytetyötäni varten. Verkosto otti hyvillään kutsun vastaan ja eräs vanhemmista totesikin, että tällaiselle olikin jo tarvetta.

Ainasojaa ja Väisästä (2011) lainaten on hyvä, että perheenjäsen (vanhemmat tai vanhempi) tai edunvalvojana toimiva läheinen on mukana haastattelutilanteessa ja haastattelu on ennalta sovittu. Kehitysvammaisen henkilö saa perheen läsnäolosta turvaa ja he pystyvät tarvittaessa rakentamaan yhteistä kieltä ja tukea ymmärretyksi tulemista haastattelussa eri osapuolten välille.

Toteuttamissani haastatteluissa läheisillä oli myös haastateltavan rooli, asukas itse kuitenkin keskiössä. Pidin vahvuutena sitä, että en tullut ulkopuolisena haastattelemaan, vaan olin jo asukkaille entuudestaan tuttu ja välillemme on syntynyt tietynlainen luottamussuhde ja tiesin millä tavalla ja millä painotuksella kysymykset kannattaa esittää, jotta tulisin mahdollisimman hyvin ymmärretyksi.

Kaikilla ei kuitenkaan ole lähiverkostoa tai mahdollisuutta muusta syystä lähiverkoston jäsenten läsnäoloon, joten heiltä itseltään kysyttiin suostumus ja päätös toteuttaa haastattelu sovittiin esimiehen kanssa.

Haastattelut toteutettiin viikolla 17 ja niihin oli varattu aikaa yksi tunti haastattelua kohden. Kolmessa haastattelussa keskustelu venyi noin 15 minuuttia pidemmäksi, mutta olin varannut hieman marginaaliaikaa tällaista ennakoiden.

Vaikka tutkimukseni otos oli verrattain pieni, kahdeksasta asukkaasta joista seitsemän halusi osallistua, useat samantyyppiset yksiköt oletettavasti painivat samantyyppisten asioiden parissa, joihin yleensä liittyy vahvoja tunnetason kokemuksia, ajatuksia ja odotuksia. Uskon että tutkimustuloksista alan työntekijät ja verkostoon kuuluvat henkilöt voivat löytää yhteneväisyyksiä. Kehitysvammaisten asiat ja oikeudet ovat ajankohtaisia ja on tärkeää, että heidän osallisuuttaan monine taitoineen hyödynnettäisiin yhteisön ja yhteiskunnan tasolla ja yhteisöllisyyttä hyödyntäen tuettaisiin kehitysvammaisia omatoimisemmaksi kykyjensä ja voimavarojensa mukaan.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Aukkaan kokemuksiä ja odotuksia omatoimisuuden edistämisestä tukiasumisyksikössä

Saaduista tutkimustuloksista voin havaintoihini nojaten nostaa keskeisimmiksi huomioiksi asukkaiden (kuin verkostoon kuuluvienkin) kokemusmaailmasta heijastuneen, pääosin positiivinen vaikutelman. Aukkaiden omatoimisuutta tukevan toiminnan voidaan olettaa olleen ainakin pääosin omatoimisuutta edistävää, koska se on ollut asukkaille mielekästä ja heitä on ohjattu mukaan uudenlaiseen toimintaan ja otettu mukaan suunnitteluun sekä kokonaisvaltaisempaan toteutukseen omien voimavarojensa mukaisesti. Toiminta oli vastannut haastateltavien asukkaiden mukaan odotuksia, miten he sen käsittivät

Ei me (asukkaat) aluksi edes tietty kuka sinä oot ja että mitä me voitaisiin tehdä yhdessä, mutta mukavaa on ollut kun on vaikka leivottua ja käyty ratsastamassa.

Suurella osalla vammaisista henkilöistä mielekäs tekeminen ja vapaa- aika elämäntavassa korostuvat ja ne nähdäänkin olennaisina elämänlaadun osatekijöinä (Eriksson 2008, 77).

Ennen haastattelutilanteita jännitti se, miten aukkaan verkostoon kuuluvat henkilöt antavat asukkaalle itselleen tilaa vastata kysymyksiin oma- aloitteisesti, sillä monesti päätöksiä/asioita tehdään huomaamattaankin aukkaan puolesta, ns. vanhasta tottumuksesta. Tällöin identiteettiä tukeva väline, oma ääni, ei pääse kuuluville.

Verkoston ja tukiasumisyksikön työntekijöiden yhteiset tavoitteet tehostavat aukkaan ohjaamista kohti omatoimisempaa elämää, joten vuorovaikutus on oleellista. Tällöin tuki on myös johdonmukaisempaa.

Havaintojeni mukaan asukkaat osallistuivat mielellään haastatteluun ja kertoivat sitä paljon etukäteen odottaneen. Jos aukkaan olemuksessa oli huomattavissa jännittyneisyyttä, juttelimme ensin kuulumisia ym., vältellen turhan virallista ilmapiiriä. Jos joku kysymys tuntui vähän hankalalta, asukkaalle pyrittiin tällöin selventämään kysymys ja läheisetkin pystyivät tarkentamaan ja tekemään vertauskuvaa johonkin aikaisempaan. Koin etuna sen, että asukkaat tunsivat minut jo pidemmältä ajalta ja näin haastattelutilanteessakin oli tietynlainen luottamus. Hyödyksi tämä tilanne oli myös siinä suhteessa, että esim. osasi ennakoita, että jonkin aukkaan kohdalla puheen tuottaminen

voi olla hitaampaa, jolloin vastausta odotettiin aluksi vähän aikaa. Jos en olisi tätä tiennyt, olisin voinut esim. hätäillä esittämään kysymystä uudestaan tai toistamaan, tai ”pahimmassa tapauksessa” siirtymään seuraavaan kysymykseen, luullen, että en saa vastausta edelliseen jos vanhemmatkaan eivät olisi pyytäneet odottamaan.

Toimintaan liittyvissä asioissa asukkaat yhdistivät helposti toiminnan ja henkilökohtaisen avustajan roolin.

On kiva kun olet täällä meidän kanssa järjestämässä juttuja.

Haastateltavien asukkaiden mukaan he olivat kokeneet henkilökohtaisen avustajan/ohjaajan roolin positiivisena asiana, minkä koin heijastuvan puheesta, läsnäolosta ja mielialasta. He olivat kertomansa mukaan saaneet mahdollisuuksia tutustua uusiin asioihin ja tehdä mielekkäitä asioita. Työntekijän roolissa sain myös tärkeää palautetta, kun eräs asukas sanoi kysymyksen yhteydessä, että:

Olet löytänyt itsellesi oikean ammatin. Me olemme ystäviä.

Olen kokenut ja haastattelujen aikana havaitsin, että työntekijän roolissa tärkeää on myös päivittäinen, suoraan saatu palaute (halaus, sana, yleisolemus) ja se, miten asukas toimii vuorovaikutustilanteissa ohjaajan seurassa (esim. vapautuneisuus). Tähän liittyikin vahvasti työntekijöiden suhtautuminen työhönsä ja ymmärrys oman ohjauksen merkityksestä, kehittämisestä, sekä reflektoinnista.

Löysin aiheeseen liittyen Huuskan, Kiimalan & Mikkosen (2007) opinnäytetyön, jonka he olivat toteuttaneet työelämästä nousseesta tarpeesta. Tornion kehitysvamma palvelun työntekijät kokivat tarvitsevansa kehitysvammaisen henkilön ohjaamisesta palautteen ja motivoinnin avulla lisätietoa. Tutkijat Huuska, Kiimala ja Mikkonen pyrkivät vaikuttamaan työntekijöiden toimintamalleihin ja näin nämä muutokset heijastuisivat kehitysvammaisten asukkaiden aktiivisuuteen ja omatoimisuuteen.

Haastatteluista nousi esille, että asukkaat olivat kokeneet saaneensa tehdä haluamiaan asioita ja heidän toiveitaan oli kuunneltu. Eräs asukas sanoi pitävänsä myös siitä, kun on oma asunto jossa voi puuhastella omia juttuja ja se, että järjestetään toimintaa. Mukavimmiksi asioiksi mainittiin mm. pyöräretket, urheiluhallin juoksumattoon ja

kuntosaliin tutustuminen, ruoanlaitto yhdessä ja leipominen, uiminen, konserteissa ja elokuvissa käyminen sekä ratsastusreissut. Toiminnan voidaan ajatella siis olevan omatoimisuutta edistävää, kun asukas kokee sen mielekkääksi ja virkistäväksi ja puhuu siitä usein myös takautuvasti.

Mielekäs toiminta on yhteydessä asukkaan minä- kuvan vahvistamiseen ja sitä kautta voidaan ajatella, että toiminta on omatoimisuutta tukevaa ja siihen kannustavaa. Omatoimisuuden edistämistä on, kun mahdollistetaan ja aikaansaadaan asukkaalle onnistumisen kokemuksia, huomioiden kannustamisen merkitys niin verbaalisesti, kuin työntekijä/omainen oman olemuksensa ja asenteensa kautta vahvistaa tätä asukkaan kokemusta. Työntekijän on siis hyvä muistaa, että non- verbaaliseen viestintään kannattaa kiinnittää huomiota, koska sillä voi olla vahva vaikutus siihen, miten asukas kokee tilanteen.

Asukkaiden sanoman mukaan omaa, vapaa-aikaa on tarpeeksi ja sitäkin vietetään yleensä mieluiten muiden kanssa mitä yksin.

Erikssonin (2008, 87) tutkimuksessa tulee kuitenkin esille, että vaikka sosiaalisilla kontakteilla ja tuella on merkittävä rooli vapaa- ajasta puhuttaessa, läheisiä välejä ei luoda kaikkien kontaktien kanssa. Eli vaikka sosiaalisen tuen katsotaan olevan henkistä hyvinvointia edistävää, muiden asukkaiden kanssa seurustelu ei kaikille kuitenkaan välttämättä tarkoita sosiaalisen tuen muodoista merkityksellisintä.

Laitoin tämän huomion merkille, sillä kun haastattelussa kysyin vapaa-ajasta, eräs asukas vastasi viettävänsä sitä mieluiten ohjaajan kanssa. Ohjaajan kanssa on rauhallisempaa. Hän kuitenkin totesi, että on mukavaa kun on kavereita eikä tarvitse asua ja olla yksin.

Jotkut asukkaista arvostavat ehkä enemmän rauhallisuutta ja kiireettömyyttä ja sitä tulee myös ohjaajan kunnioittaa toimintaa kehitellessä ja sitä asukkaan kanssa suunnitellessa. Joskus toiminta ei ole itse tarkoitus, vaan ryhtyminen, aloittaminen ja sosiaalinen tapahtuma itse toiminnan ympärillä vahvistaa asukkaan kokemusta ympärillä tapahtuvista asioista ja omista mahdollisuuksistaan osallistua ja vaikuttaa.

Erään asukkaan kotiutuminen on sujunut niin hyvin, että on lähiverkostolleen useamman kerran todennutkin, että voisi viettää mieluiten viikonlopun omassa asunnossaan ja tätä päätöstä verkosto on kunnioittanut. Taisi asukkaan verkostoon kuuluva sanoakin, että:

Taitaa meille [---] olla kovempi paikka tämä hänen muuttonsa mitä hänelle itselleen. Saisihan [---] enemmänkin [---] vierailia.

On kuitenkin hienoa, että verkosto ymmärtävää tukea asukasta omaan asuntoon ja tässä asiassa asukkaan oma tahto menee verkostoon kuuluvien toiveiden edelle.

Tilan antaminen asukkaalle on oleellista varsinkin tilanteessa, jossa asukas itse sitä haluaa, eikä se vaaranna hänen asumistaan/tilannettaan/terveyttään. Se, että asukas kykenee itsenäiseen päätöksentekoon, tulisi olla rohkaiseva merkki verkostolle ja työntekijälle. Tilannetta kannattaa tarkastella asukkaan näkökulmasta.

Monet asukkaista pitävät yhdessä tekemisestä esim. keittiössä ja siellä tehdään usein ruokaa, leivotaan ja kahvitellaan yhdessä. Silloin tällöin, kun joku asukkaista kuitenkin toteaa, että joisi kahvin mieluummin omassa huoneessa, on tätä asukkaan itsenäisesti tehtyä päätöstä kunnioittaa.

On osattava tehdä kompromisseja, kunnioitettava mielipidettä ja samalla osata kannustaa ja innostaa uusiin asioihin (Vähäajylkkä 2010, 21).

5.2 Verkoston kokemukset ja odotukset asukkaan omatoimisuuden edistämisestä tukiasumisyksikössä

Kaikkien haastateltujen verkostoon kuuluvien kohdalla heidän esille tuomat kokemukset asukkaan omatoimisuuden kokemisesta ja senhetkisestä tilanteesta olivat myönteisiä. Pari henkilöä verkostosta kertoi, etteivät olisi osanneet odottaa muuton tukiasumisyksikköön sujuvan niinkin mutkattomasti, miten se on mennyt. Osa kertoi, etteivät aluksi olleet varmoja siitäkään, millä tavoin oikeus henkilökohtaiseen apuun tulisi näkymään tukiasunnoilla ja miten se järjestettäisiin.

Se, että muutto sujui näin hyvin, tuli [---] yllätyksenä! Olin varautunut pidempään ja toisenlaiseen prosessiin ja suostutteluun.

Keskeinen saatu tutkimustulos verkoston puolelta oli, että henkilökohtaisen avun mahdollistuminen asukkaille uudistuneen vammaispalvelulain, joka takaa asukkaalle subjektiivisen oikeuden henkilökohtaiseen apuun, myötä oli oleellinen osa

omatoimisuuden edistämässä varsinkin sellaisten asukkaiden kohdalla, jotka tarvitsevat enemmän tukea osallistuakseen.

Vähäyökkä (2010, 21- 22) on etsinyt tutkimuksessaan tapoja, joilla kehitysvammaisia saataisiin tietoisiksi vapaa-ajantoiminnan mahdollisuuksista ja siihen liittyy vahvasti avustajien ja tukihenkilöiden rooli, sillä näin voidaan mahdollistaa kehitysvammaiselle henkilölle monipuolisemman vapaa-ajan järjestäminen.

Hyvin sujuneeseen kotiutumiseen pari verkostoon kuuluvaa yhdisti myös henkilökohtaisen avun, mikä tuo asukkaille yksilöllisiä tarpeita tukevaa ohjausta ja aikaa työtoiminnan jälkeen, vapaa-aikaan.

Työntekijöiden tarjoama tuki ja ohjaus koettiin yleisestikin oleelliseksi asukkaiden pärjäämisessä ja haastattelussa kiiteltiin sitä, että asukkaille järjestetään hyviä kokemuksia. Haastateltavat verkoston jäsenet ovat huomanneet edistystä asukkaan omatoimisuudessa, vaikka joidenkin asukkaiden piirteissä ”voimakastahtoisuutta” jo ennen muuttoakin oli nähtävissä. Moni asukas omasi jo ennen muuttoaan asumisyksikköön paljon erilaisia taitoja esim. keittiö- ja siivoustöissä ja olivat myös käyneet kouluja. Heille vastuuta on voitu antaa tietyissä asioissa lisää.

Yksilöllistä ohjausta kiiteltiin ja toivottiin että sitä olisi vielä nykyistäkin enemmän.

Ohjaaminen ja tukeminen ovat kuin vierellä kulkemista ja tukemista erilaisissa tilanteissa, sanoi eräs verkostoon kuuluva.

Omatoimisuuteen liittyen myös todettiin, että:

Näiden asukkaiden ei voida olettaa kuitenkaan saavuttavan täydellistä omatoimisuutta, se ei voi olla tavoite.

Täydellinen elämänhallinta tämäntyypisessä palvelumuodossa ei olekaan tavoite, vaan pienet askeleet ovat merkityksellisiä. Eri osapuolten on hyvä tarkastella omaa rooliaan suhteessa asukkaan tilanteeseen ja itsenäistymisprosessiin. Lapsen itsenäistyminen (pienessäkin mittakaavassa) voi olla vanhemmalle kova paikka, varsinkaan jos suhde on ollut luonteeltaan holhoava. Tämä ilmenee pieninä asioina, eikä toinen osapuoli itse välttämättä huomaa omaa toimintamalliaan, mikä on ristiriidassa nykyisten tavoitteiden kanssa.

Esimerkiksi asukkaan omasta asunnosta huolen pitäminen on seikka, mihin asukasta tulisi tukea ja ohjata ja tähän liittyen tehtäisiin mahdollisimman vähän hänen puolestaan. Tällä

tavoitin asukas saa vaikuttaa omaan elämäänsä ja oma identiteetti vahvistuu pienten päätösten kautta (kuten siivous, uusien verhojen värin valinta yms). Vastuun antaminen pienissä asioissa on oleellista, mutta ohjaajalla/ työntekijällä ja verkostolla on vastuu arvioida tilanteita, ovatko ne sen kaltaisia, että vastuu voidaan (vaikka edes osittain) siirtää asukkaalle.

Tulee kuitenkin huomioida, että tavoitteet eivät ole liian korkealla tai saavuttamattomissa. Tavoitteiden tulee olla yksilöllisesti suunniteltu ja että niihin asukkaan on mahdollista edetä.

Toivottiin myös, että oman kunnan palvelujen hyödyntämistä jatkettaisiin, mutta kuitenkin uusiin asioihin (elämykset) ja harrastuksiin tutustumista toivottiin silloin tällöin. Kun kysyttiin läheisten mielipidettä pidempien reissujen tekemiseen jos sellaisiin avautuu mahdollisuuksia, niin tuli esille, että:

Jos asukas itse haluaa, niin mikäs siinä. Tavallista elämäähän tämä on.

Toiminnan järjestämiseen vaikuttavat monet asiat ja elementit, joten toimintaa suunnitellessa on hyvä miettiä taloudellista puolta (asukkaan rahatilanne, kuljetuskustannukset, mahdollinen yöpyminen ym.), mikä oleellisesti vaikuttaa moneen toiminnan järjestämiseen, varsinkin kun/jos se suuntautuu kauemmas. Kaikenlaista kivaa voi suunnitella, mutta taloudellinen tilanne määrittää aika paljon suunnitelmien toteutumista, varsinkin mitä kauemmas kotikunnasta toiminta suuntautuu. Tässäkin asiassa eri asukkaiden verkostot suhtautuvat asioihin hieman eri tavoin, mutta yleissuhtautuminen on rohkaiseva, kunhan asioista vaan tiedotetaan ja informaatio kulkee ja toiminta katsotaan muuten olevan yksilölle suotuisaa ja sopivaa.

5.3 Työntekijöiden kokemukset ja odotukset asukkaan omatoimisuuden edistämisestä tukiasumisyksikössä

Vammaistyössä korostuu työntekijän ammattieettinen osaaminen, jonka tarkoituksena on asiakkaan suojaaminen, sekä tuki ja apu ongelmatilanteiden ratkaisuisissa. Yleisesti etiikalla tarkoitetaan pohdintaa, mikä ihmisen toiminnassa ja käyttäytymisessä on hyvää ja pahaa, sekä siihen liittyy myös määrittelyä siitä, mikä yksilölle ja yhteiskunnalle on hyvää.

Ammattieettinen ajattelu pyrkii määrittelemään, millainen toiminta tietyissä ammateissa on oikeanlaista ja toivottavaa. (Malm ym. 2004, 412.)

Vammaisilla henkilöillä päätöksentekokyky ja erilaisten tilanteiden arviointi (seuraukset ja vaikutukset) ovat usein haasteellisia ja sellainen osa-alue, missä tukeminen ja ohjaus ovat oleellisia, sekä kannustuksen merkitys korostuu. Tukiasunnoilla tätä asukkaan päätöksentekokykyä pyritään työntekijöiden kesken tukemaan mm. siten, että kysymykset asetellaan siten, että niihin ei asukas useinkaan pysty vastaamaan ”kyllä” tai ”ei”, vaan asukasta rohkaistaan ja kannustetaan itsenäisempään ajatteluun.

Tukiasumisyksikössä työntekijä ei ole vuorovaikutuksessa vaan asukkaan kanssa, myös asukkaan verkoston kanssa, mihin tämä on kytköksissä. Tämä asettaa työlle omat haasteensa, mutta tietysti se kannattaa pyrkiä näkemään myös vahvuutena, asumisyksikkö kun ei ole yhteisöstä tai yhteiskunnasta irrallaan oleva saareke, vaan yksikkö, missä oleellista on myös vastavuoroisuus asukkaiden verkoston ja työntekijöiden välillä, kuten sosiaali- ja terveystalalla yleensä.

Huomiota ei voida keskittää pelkästään asukkaaseen ja hänen tarpeisiinsa, mikä lisää työn ja arjen tilanteiden monimuotoisuutta, jossa asukas on yksilö yksilöllisine tarpeineen, verkosto odotuksineen ja omine näkemyksineen. Kaikilla on myös omannäköisensä elämänhistoria ja perhekulttuuri, kuten myös työntekijällä, joka tekee työtä omalla persoonallaan. Huomiota on jaettava moniin eri asioihin ja yksilöllisiin tilanteisiin, joihin ei ole tiettyjä, ainoita oikeita ratkaisuja.

Työssä voi tulla vastaan erityyppisiä eettisiä ongelmia, joissa on usein kyse arvo- tai eturistiriidasta (kenen näkökulmasta ratkaisu tulisi tehdä). Tilanteissa voidaan korostaa velvoitteita ja sääntöjä, jolloin työskentelyn lainmukaisuus ainakin on kunnossa, mutta voi johtaa työn kaavamaisen suorittamiseen.

Ihminen on sosiaalisten, fyysisten ja psyykkisten piirteiden muodostama kokonaisuus, joka tarkoittaa että ihminen tulisi nähdä kokonaisvaltaisesti myös elämäntilanne ja käsitysmaailma huomioon ottaen, jotta tuki sekä apu vastaisi asiakkaan tarpeisiin. (Malm ym. 2004, 412.)

Jotta vammaistyössä mahdollistuu asukkaan yksilöllisten ohjausomatoimisuutta, oleellista on asukkaan voimavarojen ja vahvuuksien näkeminen ja sen pohjalta työskentely. Työsuhteen aikana tekemiä havaintoja perusteella myös työntekijän oma olemus ja

mieliala ovat asioita johon on syytä kiinnittää huomiota ja siihen, miten toimitaan vuorovaikutussuhteessa asukkaiden kanssa.

Haastatteluista esille keskeisenä työntekijän näkökulmasta nousi yhteistyön merkitys verkoston kanssa asukkaan tukemiseksi kohti omatoimisuutta, sekä yksilöllisten tavoitteiden asettaminen ja käytänteiden kehittämiseen panostaminen. Yhteistyössä korostuu aktiivinen vuorovaikutus jotta asukkaan tilannetta olisi mahdollista tarkastella kokonaisvaltaisemmin.

Työntekijäroolini näkökulmasta toin haastattelujen yhteydessä esille asukkaiden oman päätöksentekokyvyn tukemisen ja vastuun antamisen pienissä seikoissa, jota kautta voidaan myös nähdä, onko omatoimisuudessa havaittavissa edistystä. Työntekijällä on kuitenkin vastuu arvioida, onko tilanne sellainen, että asukas voidaan valtaistaa.

Työntekijöiden (myös verkoston) näkökulmasta useimmat arjen askareet ovat sellaisia, missä asukkaat tarvitsevat ohjausta, kuitenkin yksilöllisesti, sillä tuen määrä riippuu asukkaan kyvyistä ja valmiuksista suoriutua itsenäisesti. Omatoimisuutta voi kuitenkin lähteä tukemaan eri asukkaiden kohdalla asteittain. Tätä voidaan tukea myös verkoston puolelta. Jotta tuki olisi johdonmukaista, on oleellista että eri työntekijöiden antama ohjaus tukiasumisyksikössä tulisi esim. siivouksessa olla samankaltaista, jotta tuki olisi johdonmukaista, eivätkä eri työntekijät toistaisi eri rutineja. Tämä edellyttää aktiivista vuorovaikutusta myös työntekijöiden välillä.

Omien kokemusteni perusteella voin suositella henkilökohtaisen avustajan muistion/päiväkirjan kirjoittamista, johon kootaan aina päivän lopuksi lyhyesti keskeisimmät ajatukset ja huomiot, sekä mitä tehtiin ja miten asukkaat suhtautuivat jne. Tällä tavoin voi seurata esim. jonkin asukkaan edistymistä jossain asiassa.

Päiväkirja toimii myös yhtenä työvälineenä, kun asukkaiden kanssa muistellaan voimaannuttavia asioita esim. kuluneesta kesästä synkemmän syksyn keskellä. Omien kokemuksieni pohjalta tämä on hyvä systeemi ja sitä kautta on helpompi reflektoida myös omaa työskentelyään ja tätä kautta kehittää itseään. On hyvä kirjata ylös sekä positiivisia, että myös sellaisia asioita, joista ei ole niin hyviä kokemuksia. Nämä kaikki auttavat kehittämään viriketoiminnan ohjaajan työtä, mutta ovat myös toisten työntekijöiden luettavissa. Muistioista voi olla apua myös uudelle samankaltaiselle yksilölle, joka vasta

aloittelee toimintaansa ja sinnekin suunnitellaan henkilökohtaisen avustajan palkkaamista viriketoiminnan ohjaajan tehtävään.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustulosten, jotka koskevat vammaisten henkilöiden elinoloja, myötä voidaan kuitenkin kyseenalaistaa valinnan vapautteen liittyviä käsityksiä, koska kehitysvammaisten arjen tasolla tapahtuva elämä on monesta näkökulmasta katsottuna riippuvainen auttamisjärjestelmästä. Eli henkilöiden kyvyt ja kompetenssit tehdä valintoja eivät ole välttämättä samalla tasolla mitä ”keskivertokansalaisella”. (Eriksson 2008, 142)

Kehitysvammaisen asukkaan näkökulmasta siis oleellista omatoimisuutta edistävässä toiminnassa on toiminnan mielekkyys, millä saadaan luotua onnistumisen kokemuksia ja mukavaa tekemistä. Usein asukkaat muistavat yksittäisiä mukavia hetkiä ja tapahtumia vuosienkin takaa, jotka korostavat mielekkään tekemisen merkitystä, sillä luodaan positiivisia miellehtymiä ja ne ovat varmasti voimaannuttavia ajatuksia.

Verkoston kuuluvat olivat yleisesti myös tyytyväisiä järjestettyyn toimintaan tukiasumisyksikössä ja kokemukset asukkaiden muutosta yksikköön olivat kannustavia ja ylittäneet odotuksia. Hyvinvoinnin koostuessa monesta eri osa- alueesta, verkosto osuvasti hoksasi, että hekin voivat joissain asioissa olla aloitteentekijöitä, kunhan vuorovaikutus ja tiedonkulku toimivat, jotta ohjaus sekä tuki ovat johdonmukaisia. Toisten tahojen mukaan ottaminen ja aloitteiden tekeminen, pyrkien kohti asukkaiden tasavertaisia mahdollisuuksia, voi myös lähteä asukkaan lähiverkoston taholta. Ideointi on sallittua ja toivottavaa, sillä useampi näkökulma on parempi kuin yksi.

Yhteistyötä yksikön ja verkoston välillä ja yleisesti informaation kulkuun pyrittiin löytämään toimivampaa mallia, jotta asioista oltaisiin molemmin puolin ajan tasalla. Vuorovaikutuksen merkitys nostettiin siis esille niin verkoston kuin työntekijöidenkin taholta.

Kehitysideoita haastattelujen yhteydessä tulikin muutamia, vaikka keskustelua olisi voinut syntyä tästä aiheesta enemmänkin.

Työntekijän ja verkoston tehtävänä on tukea ja ohjata asukasta näkemään itsessään voimavaroja ja kannustaa itsenäisempään ajatteluun ja päätösten tekoon. Tässä olennaista on sitoutuminen tavoitteisiin ja ideoinnin siirtäminen käytäntöön. Asukkaan mukaan

ottaminen ja osallistaminen ovat oleellisia asioita, kun puhutaan inkluusiosta (mukaan ottamisesta) ja yhdenvertaisesta yhteiskunnasta.

Vaikka vammaisten henkilöiden riippuvuus auttamisjärjestelmästä arjessa on normaalia, on sosiaalipalvelujen ideologia se, että järjestelmän tulisi edistää asiakkaiden elämänhallintaa ja lopulta tehdä itsensä ns. tarpeettomaksi. Arjessa tehtävillä pienillä valinnoilla voidaan vaikuttaa asukkaan yksilölliseen hyvinvointiin, joiden kautta osallisuuteen aukenee ainakin periaatteellinen mahdollisuus. (Eriksson 2008, 143.)

Asukkaille pyritään antamaan mahdollisuuksia vaikuttaa ja jos itsenäinen päätöksenteko on haasteellista, voidaan antaa valinnan mahdollisuuksia. Jos esim. aikomus on valmistaa jotain keittiössä, voidaan kysyä, haluaako asukas leipoa vai laittaa kunnon ruokaa. Kun asukas on tehnyt valinnan, voidaan kysyä mitä asukas haluaisi leipoa/kokata. Jos tämäkin on liian ”ympäripyöreä” kysymys, annetaan tarkentavia vaihtoehtoja, josta asukas valitsee mieleisimmän vaihtoehdon, esim. kuivakakun, kääretortun tai korvapuustien välillä. Seuraavan kerran kun samankaltainen tilanne tulee eteen, voidaan aloittaa taas samasta kysymyksestä ja katsoa, onko kyvyssä tehdä päätöksiä tullut edistymistä ja toimia sen mukaan.

Tällaiset arjessa tehtävät valinnat kytkeytyvät henkilöiden yksilöllisten identiteettien ilmenemismuotoihin ja tukevat näin osaltaan kansalaisoikeuksien toteutumista ja johon meillä kaikilla on oikeus (Eriksson 2008, 144).

Työntekijätkin ovat yksilöitä, jotka tekevät työtä omalla persoonallaan, mutta silti on hyvä huomioida seikat, mitkä vaikuttavat toiminnan taustalla. Tällaisia tärkeitä tekijöitä alalla ovat eettisyys, empatia (kyky eläytyä toisen ihmisen tunteisiin), sensitiivisyys, yksilöllisyyden kunnioittaminen, tasapuolinen kohtelu asukkaiden välillä, suunnitelmallisuus, sekä yhteistyön hyödyntäminen ja oman työnsä reflektointi.

Toimintaa järjestettäessä kannattaa huomioida asukkaiden yksilöllinen suhtautumistapa ja näkemuserot, sekä aikaisemmat kokemukset ja kannustamisen merkitys ja ohjaus onnistumisen kokemuksiin. Työssäni kehitysvammaisten parissa olen laittanut merkille, että on syytä miettiä, kuinka paljon informaatiota ja missä vaiheessa kenellekin asukkaista kertoo. Jos tieto joidenkin asukkaiden kohdalla tulevasta tapahtumasta kerrotaan ”liian aikaisin”, vaikuttaa se heidän keskittymiskykyynsä muissa asioissa.

Omaa persoonaa ja omia vahvuusalueitaan kannattaa työntekijän hyödyntää mahdollisuuksien mukaan ohjaustyössään. On kuitenkin mietittävä, millaisia vahvuusalueita käyttää ja millä tavalla. Oleellista on myös muistaa, että oma mieliala, suhtautuminen ja miten on vuorovaikutuksessa asukkaiden kanssa voivat vaikuttaa enemmän tai vähemmän asukkaiden mielialaan kuin viihtyvyyteenkin, mutta myös kodikkuuteen yksikössä. Sitähän yksikkö on, asukkaalle koti.

Yhteiskunnan ja yhteisön tulee tukea kehitysvammaisia osallistumaan omien kykyjensä mukaisesti. Yhteistyö eri toimijoiden välillä voi olla joskus haasteellista ja vaatii tilanteiden tarkastelua eri näkökulmista ja tilan antamista erilaisille ehdotuksille.

Voidaan myös pohtia, paljonko ympäristö rajoittaa kehitysvammaisten mahdollisuuksia ja asettaa epärealistisia odotuksia, jolloin myöskään mahdollisuuksia hyvillä kokemuksilla ei pääse syntymään.

Yksittäiset henkilöt asenteineen voivat myös vaikuttaa negatiivisesti vammaisen henkilön käsitykseen itsestään ja mahdollisuuksistaan, jos ihmisillä on kehitysvammaisuudesta vääriä käsityksiä. Ennakkoluulot on ennalta mielletty, perusteeton käsitys, jonka me muodostamme toisesta ihmisestä/ihmisryhmästä. Ennakkoluuloja voi ilmetä niin tunteen että mielipiteiden tasolla ja näiden kohteeksi joutuvat yleensä tahot, joista ei tarpeeksi tiedetä. Tästä seuraa se, että kun asiaa ei kunnolla tunneta, tapahtuu yleistystä, esitellään arvauksia ja oletetaan sen sijaan, että otettaisiin selvää.

Syynä ennakkoluuloihin voivat olla myös varhaiset, esim. kotona tai koulussa opitut käsitykset.(Etninen tasa-arvo työelämässä 2012).

VET- perheterapeutti Esa Nymania lainaten, vuorovaikutus yksikön ja ympäristön välillä on tärkeää. Kun on liikehdintää, mahdollistetaan vuorovaikutus ja kehittyminen. Näin yksikköjen toiminta on avoinna uusille ideoille ja mahdollisesti antamaan ideoita ulospäin. Nyman luennoi keväällä Toukokuussa 2011 Toholammin kulttuurisalissa kehitysvammaisten hyvästä arjesta ja paikalla oli työntekijöitä eri puolilta Keski-Pohjanmaata, jotka saivat esittää työpaikaltaan haastavia tilanteita, joita pyrittiin sitten yhdessä ratkaisemaan. Nyman korosti sitä, että vanhemmat ovat aina lapsensa asiantuntijoita, eikä työntekijöiden tarvitse hyväksyä tai olla samaa mieltä kaikista toimintamalleista, mutta perhekulttuuria ja historiaa on syytä pyrkiä ymmärtämään.

Haastavissa tilanteissa voimavaraistava tekijä työntekijöillä on tieto siitä, että jokainen työntekijä on samalla linjalla ja toistensa tukena.

6.1 Tulevaisuuden näkymät

Kehitysvammaliitto (2011) kuvailee kotisivuillaan hyvin yhteiskuntavisionsa, kaikki ihmiset mukaan ottavasta (puhutaan inklusiivisesta) yhteiskunnasta. Liitto pyrkii edistämään tasa- arvon toteutumista, osallisuutta yhteiskunnassa ja omaehtoista selviytymistä. Arvoiksi luetellaan mm. ihmisarvon kunnioitus, voimavaralähtöisyys ja yhdenvertaisuus sekä uudistuminen. Voimavaralähtöisyyden he määrittelevät siten, että korostetaan ihmisen oma osallistumista ja esteiden sijaan huomioidaan vahvuuksia. Tämä vahvistaa kehitysvammaisen henkilön subjektiivista roolia.

Tämä malli on hyvänä perustana kun toimitaan kehitysvammaisten henkilöiden kanssa ja kun puhutaan omatoimisuuden ja itsenäistymisen tukemisesta. Uudistuminen on ja uusien mallien hakeminen ja kokeileminen on tärkeää. Tähän päästään vuorovaikutuksella, arvioinneilla, yhteistyöllä ja muistamalla mitkä ovat tavoitteet tai visiot, sekä ketä varten teemme tätä työtä. Hyvä yhteinen visio on juuri tuo aikaisemmin mainittu inklusiivinen yhteiskunta.

Jokainen voi henkilökohtaisella tasolla varmasti miettiä, miten tahollaan edistää tuohon visioon pääsemistä. Kyse on usein asenteesta ja ajattelutavan muutoksesta, hyväksymisestä ja yleisestä suhtautumisesta kehitysvammaisuuteen (Vammaispalvelulaki 1988).

7 POHDINTA

Olen työskennellyt henkilökohtaisena avustajana kehitysvammaisten tukiasumisyksikössä kevästä 2011 lähtien ja toimenkuvaan kuuluu järjestää asukkaille virikkeellistä toimintaa, jonka tarkoituksena taas on edistää tasa- arvon toteutumista ja yhdenvertaisuutta, mahdollistaa yksilöllisempää ohjausta ja integroida asukkaita myös tutun yhteisön ulkopuolelle. Tämä oli omiaan linjaamaan työtäni ja tutkimustani uomaansa. Näin pystyin nojaamaan tutkimuksessani myös kokemuspohjaan.

Tutkimusprosessin aikana koin, että vuorovaikutussuhde pääsi syvenemään, kun tutustuin lähemmin asukkaiden kokemusmaailmaan. Kun heidän yksilöllisiä kokemuksia peilaa omiin ajatusmalleihinsa, syntyy uusia merkityssuhteita ja näin on mahdollista ymmärtää haasteita ja mahdollisuuksia laajemmin.

Kehitysvammaisilla henkilöillä tulisi olla mahdollisuus yksilöllisten kykyjensä ja voimavarojensa mukaisesti vaikuttaa ja tehdä päätöksiä omaan elämäänsä liittyen. Voimavaraisesta näkökulmasta liikkeelle lähtiessä pyritään näkemään henkilön vahvuudet ja tukemaan niitä, sen sijaan että keskityttäisiin siihen, mikä osallistumista rajoittaa.

Se, että kehitysvammaisuuteen suhtaudutaan yhä tänäkin päivänä pidättäytyen ja oudoksuen, kertoo asenneongelmasta ja tiedon puutteesta sekä siitä, että kysymisen sijaan oletetaan. Amu Urhonen toteaa info Pamfletissa (2011), että:

Vika ole kehitysvammaisissa itsessään, sillä vammaisuus ei ole virheellisyyttä, vaan vika on yhteiskunnan rakenteissa ja siinä, että kehitysvammaiset on ahdettu sellaiseen marginaaliin, mihin he eivät kuuluisi.

Kun henkilöä tuetaan itsenäisempään päätöksentekoon ja annetaan valintojen mahdollisuuksia, vahvistetaan henkilön minäkuva. Kehitysvammaisen henkilö tulisi nähdä yhdenvertaisena toimijana, yhteiskunnan aktiivisena ja voimavaraisena jäsenenä ja pyrkiä näkemään henkilön vahvuudet rajoitteiden sijaan.

Asukkaan ymmärtämisessä ja ohjaamisessa työntekijää ohjaa eettisten periaatteiden, ihmiskäsityksensä ja persoonansa lisäksi myös tapa, millä hän arvioi omaa työtään vai arvioiko.

Yksi hyvä tapa siihen on valtaistava ammattikäytäntö ja siihen kuuluvat ominaisuudet, joita on mm. yksilön päätöksentekokyvyn tunnistaminen ja kunnioittaminen, kontrollista

(kehitysvammaisten kohdalla vaihtuvissa tilanteissa mahdollisuuksien mukaisesti) luopuminen ja tukiverkostojen yhdistäminen. Työntekijä käyttää ja vahvistaa näin resursseja, jotka edistävät yksilön kykyjä ja tunnetta oman elämänsä hallinnasta, (Mattus 2001, 23.)

Jotta tuki ja ohjaus olisivat mahdollisimman tarkoituksenmukaisia ja omatoimisuuteen tukevia, kuten monesti on jo todettu, oleellista on myös verkostoituminen ja lähiverkoston sitoutuminen yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi, tai sitä kokonaisvaltaisempaa ja johdonmukaisempaa tuki asukkaalle olisi.

Tutkimusprosessi on ollut mielenkiintoinen ja avannut niin sanotusti uusia ikkunoita edetessään liittyen toimimiseen kehitysvammaisten parissa, sekä vahvistanut halua ajaa kehitysvammaisten oikeuksia kohti hyväksyvämpää ja joustavampaa yhteiskuntaa. Tämä on asia, johon jokainen voi omalla asenteellaan vaikuttaa ja näyttää hyväksyvää esimerkkiä.

Haastattelujen kokoaminen ja oikeanlaisten kysymysten miettiminen sekä kysymysten asettelu oli mielenkiintoista että haasteellista ja näin jälkepäin ajateltuna tulee monta asiaa mieleen, mitä olisi voinut kysyä lisää tai toisin. Haastattelurunko tehtiin kuitenkin muokattavaksi ja uskon että perehdyn siihen vielä uudestaan työssäni, sillä tuntuu että kehitettävää jäi.

Itse haastattelutilanteet antoivat mahdollisuuden tutustua lähemmin myös asukkaiden lähiverkostoon, mikä antoi mahdollisuuden vaihtaa mielipiteitä ja tutustua erilaisiin ajattelumalleihin ja perhekulttuureihin, mikä on aina rikastuttavaa ja opettavaista, sekä tuo varmuutta ja kokemusta erilaisiin kohtaamisiin sosiaalialan työssä.

Hyviä käytänteitä on jo kehittynyt työsuhteen aikana, joista esimerkkinä voin mainita tutustumisen juoksumattoharjoitteluun ja sisäpyöräilyyn, mitkä nousivat suureen suosioon kehitysvammaisten asukkaiden keskuudessa. Asukkaat usein kyselevät, milloin pääsevät taas jumppaamaan. Kehitysvammaisilla on yleensä taipumusta ylipainoisuuteen joka osaltaan edistää myös muiden vaivojen kehittymistä ja oireiden voimistumista, joita liikunnalla voitaisiin ehkäistä. Uskon että pyrin tätä käytännettä juurruttamaan mukaan tukiasumisyksikön asukkaiden toimintaan, kun se on kerran mieleinenkin juttu heille. Tällöin liikkuminen ei ole säästäkään kiinni ja kuntoilun lomassa voidaan kuunnella heidän

itsensä valitsemaansa musiikkia. Painon pudotukseen ei suoraan ole tavoite, mutta jos liikunnan avulla painokäyräkin saadaan alaspäin, on se vain positiivinen ”sivuvaikutus”.

LÄHTEET:

Ainasoja & Väisänen. 2001. Meidän suurin vammamme on sinun asenteesi. Opinnäytetyö. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma.

Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Juva: WSOY.

Anttila, P. 1996. Tutkimuksen taito ja tiedon hankinta. Helsinki: Gummerus.

Arvio, M. & Aaltonen. 2011. Kehitysvammaisen potilaana. Duodecim.

Asetus:

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (18.9.1987/759).

Laki:

Asiakaslaki. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812).

Eriksson S.2008. Erot, erilaisuus ja elinolot- vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia. Helsinki: Kehitysvammaliitto Ry.

Eskola, J. & Suoranta J.1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Huuska, S., Kiimala J. & Mikkonen, M. 2007. Ohjausvalmiuksia Tornion kehitysvammopalvelujen henkilökunnalle aikuisten kehitysvammaisten omatoimisuuden tukemiseen. Kemi- Tornion ammattikorkeakoulu. Fysioterapian koulutusohjelma.

Järvinen, P. & Järvinen, A. 2000. Tutkimustyön metodeista. Tampere: Opinpajan kirja.

Kaski M., Manninen A. & Pihko H. 2009. Kehitysvammaisuus.

Laki:

Kehitysvammalaki. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (23.6.1977/519).

Malm M., Matero M., Repo M. & Talvela E-L. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin - vammaistyön perusteet. Porvoo: WSOY.

Mattus M-R. 2011. Valtaistava ja yhteistyötä avaava haastattelumenetelmä perhelähtöisessä interventiossa. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Määttä P. 1981. Vammaiset- suuri vähemmistö. Jyväskylä: Gummerus.

Laki:

Sosiaalihuoltolaki (17.9.1982/710).

Laki:

Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus.

Urhonen A. 2011. Kompastuksia - Info pamfletti.

Laki:

Vammaispalvelulaki. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (3.4.1987/380).

Laki:

Vammaispalvelulaki. Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (3.4.1987/380).

Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus. 2003:4. Oppaita.

Vähäylikkä, S. 2010. Iloa arkeen – Kehitysvammaisten asumispalveluyksikön vapaa-ajan kehittämistyö. Opinnäytetyö. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma.

Laki:

Yhdenvertaisuuslaki (20.1.2004/21)

Yksilölliset palvelut, toimivat asunnot ja esteetön ympäristö - Vammaisten ihmisten asumispalveluiden laatusuositus. 2003:4. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita & Suomen kuntaliitto.

Sähköiset julkaisut

Bardy, M. 2008. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lapset 2000-luvun politiikassa. Saatavissa: groups.stakes.fi/LAPE/FI/lapset2000luvun.htm

Etninen tasa- arvo työelämässä. Saatavissa: <http://www.etna.kaapeli.fi/ennakkoluulot.htm>

Jyväskylän yliopisto. Saatavissa:

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineistonhankintamenetelmat/haastattelut>

Kehitysvamma- alan verkkopalvelu, Vernerinet.net. Saatavissa:

<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html>

Kehitysvamma- alan verkkopalvelu. Vernerinet.net, 20120. Saatavissa:

<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/sosiaalinen-nakokulma.html>

Radio valo on kehitysvammaisten oma radio - Kotimaa24. Saatavissa:

<http://www.kotimaa24.fi/uutiset/kulttuuri/8153-radio-valo-on-kehitysvammaisten-oma-radio>

Sosiaali- ja terveysministeriö, 2012. Saatavissa:

http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/vammaispalvelut

Sosiaaliportti, 2012. Saatavissa:

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/hallinto-politiikka/rakenteellinen-vaikuttaminen/>

Sosiaaliportti, 2012. Saatavissa:

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/toimijat/>

Sosiaaliportti. Saatavissa:

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/lainsaadanto/oikeuskaytanta/palveluasuminen/#ots1>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa:

http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/organisaatio/rakenne/yksikot/osallisuuden_edistaminen/osallisuus_syrjajaytymisen_vastaparina

LIITTEET:

LIITE 1: Asukkaiden, verkoston ja työntekijöiden haastattelulomake tukiasumisyksikössä

KEHITYSVAMMAISTEN TUKIASUMISYKSIKÖ, TOHOLAMPI

HAASTATELULOMAKE ASUKKAAN OMATOIMISUUDEN EDISTÄMISEKSI

Haastattelulomakkeen avulla työntekijöiden on helpompi suunnitella toimintaa ja tukea asukasta yksilöllisemmin. Haastattelulomaketta voidaan päivittää ja muokata tarpeen mukaan.

Osallistujat: Asukas _____ **Aika ja pvm:**

Työntekijä _____

Lähiomainen _____

Edunvalvoja _____

1. Millaista tietoa ja kuinka usein asukkaan läheiset haluaisivat saada siitä, mitä tukiasunnoilla tapahtuu?

2. Miten seuraavat tekijät voivat rajoittaa asukkaan toimintaan osallistumista:

 Välimatkat:

 Ajankohta (viikontpäivä, kellonaika):

 Päähteet/päihteiden saatavuus (esim. tapahtumat):

 muu, mikä?:

3. Kuinka paljon rahaa vapaa-aikaan/harrastustoimintaan asukkaalla on käytettävissä:

 kuukaudessa n. €

 ½ vuodessa n. €

 vuodessa n. €

 Asukkaalle: osaatko käyttää mielestäsi rahaa?

4. Mikä harrastus sinua (asukas) kiinnostaisi?

Kuinka usein haluaisit kyseistä lajia harrastaa?

5. Oletko (asukas) saanut tehdä toivomiasi asioita tukiasumisyksikössä?

6. Mitä mieltä verkostoon kuuluvat ovat omatoimisuutta edistävästä toiminnasta, jota järjestetään tukiasunnoilla? Miten verkosto ja asukas kokevat henkilökohtaisen avustajan roolin?

7. Onko sinulla (asukas) mielestäsi tarpeeksi omaa aikaa tukiasumisyksikössä?

8. Vietätkö (asukas) mieluummin vapaa-aikaasi:

- yhdessä muiden asukkaiden kanssa _____
- yksin _____
- ohjaajan kanssa? _____

9. Missä asioissa tarvitset mielestäsi ohjeistusta tukiasumisyksikössä? (asukas)

Missä asioissa asukas tarvitsisi mielestäsi ohjausta tukiasumisyksikössä? (työntekijä, verkosto)

 Asukas:

 Työntekijä:

 Verkosto:

10. Miten asukkaan verkostoon kuuluvat ja työntekijät voisivat yhteistyössä vaikuttaa asukkaan omatoimisuuteen? Kolme asiaa. Miten mieltä asukas on näistä asioista?

11. Onko asukkaan omatoimisuudessa näkynyt muutoksia hänen muutettuaan tukiasunnoille ja asuttuaan siellä _____ kuukautta/vuotta?

 Asukkaan ajatuksia

✚ Työntekijän ajatuksia

✚ Verkoston ajatuksia

12. Onko asukkaalla ja asukkaan läheisillä kiinnostusta vuosittaiseen kehittämisspiiriin esim. palvelusuunnitelman yhteydessä tai erillisenä kehittämisiltana?

13. Turvallisuusasiat

✚ laitteet, niiden käyttö ja tarpeellisuus (esim. turvapuhelin)

✚ tukiasuntojen yhteiset pelisäännöt

14. Muita huomioita?

✚

✚